

LICHIDAREA DE CĂTRE GUVERNUL ȚARIST A PRIVILEGIILOR ȘI PARTICULARITĂȚILOR ADMINISTRATIVE ALE BASARABIEI ÎN ANII 1828–1868

10.5281/zenodo.3525116

Doctor habilitat în istorie **Alexei AGACHI**
e-mail: alexeiagachi@gmail.com
Institutul de Istorie

THE LIQUIDATION BY THE TSAR'S GOVERNMENT OF THE PRIVILEGES AND ADMINISTRATIVE PECULIARITIES OF THE BESSARABIA REGION BETWEEN YEARS 1828–1868

Summary. The current research reveals the issue of liquidation by the tsar's government of the latest administrative peculiarities and privileges of the Bessarabia region between years 1828–1868, with the purpose of turning the region into a Russian province.

Keywords: Bessarabia, council, settlement, governor, commission, province, cesspool, recruitment

Rezumat. În actualul studiu este abordată problema lichidării de către guvernul țarist a ultimelor particularități administrative și privilegii ale regiunii Basarabia pe parcursul anilor 1828–1868 în scopul transformării regiunii în gubernie rusă.

Cuvinte-cheie: Basarabia, consiliu, așezământ, guvernator, comisie, gubernie, hazna, recrutare.

În literatura istorică de specialitate există un șir de informații fragmentare privitor la particularitățile administrative și privilegiile acordate Basarabiei după lichidarea autonomiei, potrivit prevederilor Așezământului administrării regiunii Basarabia din 29 februarie 1828. Nu se regăsesc însă informații referitoare la anularea lor de către guvernul țarist în perioada 1828–1868, fapt ce dictează necesitatea de a ne asuma sarcina elucidării acestei probleme în prezentul studiu.

După lichidarea autonomiei, în Basarabia a fost introdus sistemul administrativ de tip gubernial rus. Totuși, formal, Basarabia nu a fost transformată în gubernie. A continuat să fie considerată regiune, fiindu-i păstrate următoarele particularități administrative și privilegii: a) fost creat Consiliul regional care nu exista în alte gubernii; au rămas în vigoare legile și obiceiurile civile locale; dreptul de a utiliza 10 %, în realitate numai 6%, din veniturile anuale pentru necesitățile locale; scutirea locuitorilor de serviciul militar obligatoriu. Însă cursul politic al guvernului țarist față de Basarabia urmărea clar transformarea în gubernie și rusificarea ei. Pentru realizarea acestu-i scop urmau să fie înlăturate ultimele particularități administrative și privilegiile menționate, fapt ce s-a produs nu printr-un singur act legislativ, ci treptat, pe parcursul mai multor decenii, fiind influențat și de unii factori externi.

Procesul a demarat cu lipsirea Consiliului regional de funcțiile stabilite în Așezământul administrării regiunii Basarabia din 29 februarie 1829 și anume: a) gestionarea și alocarea banilor pentru diverse necesități potrivit devizului de cheltuieli din cele 10 %, în realitate numai 6%, de venituri acordate regiunii; b) alcătuirea devizelor și repartizarea prestațiilor locale; c) căutarea de noi mijloace pentru îmbunătățirea bunăstării locuitorilor, a stabilimentelor industriale și agriculturii; d) examinarea planurilor și a devizelor de cheltuieli pentru construirea clădirilor în orașe din cele 6% sau din alocațiile diverselor asociații; e) înlăturarea abuzurilor în regiune; f) examinarea prealabilă a contractelor dintre proprietarii orașelor și târgurilor cu comunitățile orașenești, sau cu unele categorii sociale privitor la obligațiunile reciproce potrivit legislației și averii; g) repartizarea prestațiilor în natură pentru construirea și repararea drumurilor; h) supravegherea corectitudinii acumulării veniturilor și a cheltuielilor orașelor, a încasărilor, examinarea devizelor, distribuirea taxelor și majorarea veniturilor cu ajutorul mijloacelor care nu contraveneau legislației generale și neîmpovărătoare pentru orașeni; i) asigurarea aprovizionării locuitorilor în cazurile unei recolte sărace a pâinii. Potrivit hotărârilor din 1 ianuarie și 14 februarie 1846 a fost adăugată și funcția examinării cererilor locuitorilor de a fi transferați în categoriile privilegiate inferioare

(boiernași, mazili, ruțași, ruța de vistierie și ruța de cămară [1]. Consiliul mai avea misiunea de a supraveghea instituția de tutelă.

Unele dintre aceste funcții erau pur formale. De exemplu, potrivit prevederilor Așezământului din 29 februarie 1828, devizul prestațiilor locale era alcătuit de către secția a treia a Direcției regionale pentru o perioadă de trei ani, informațiile fiind furnizate de către administrația județelor. Era estimat costul tuturor necesităților locale în conformitate cu prețurile existente, iar suma totală se distribuia categoriilor contribuabile din sate și orașe [2]. Devizul era trimis pentru examinare Consiliului regional care de obicei îl aproba fără nicio schimbare, adresându-l guvernatorului general, iar ultimul îl prezenta, prin intermediul Ministerului de Interne, împăratului pentru autorizare. Prin urmare, rolul Consiliului regional în alcătuirea devizului prestațiilor locale era mai mult decât formal. Neclară era funcția de a căuta noi mijloace pentru îmbunătățirea bunăstării locuitorilor, a stabilimentelor industriale și agriculturii. Formală era și funcția de supraveghere a construirii clădirilor în orașe din suma celor 6%, întrucât exista Consiliul de construcții din Chișinău, însă această funcție a fost lichidată cu desăvârșire prin crearea, la 17 aprilie 1833, a Comisiei de construcții.

A fost stopată și funcția privitor la construirea noilor drumuri. La 28 noiembrie 1828 Consiliul regional a solicitat Direcției regionale să-i pună la dispoziție harta Basarabiei, planul construirii drumurilor noi și informații privitoare la căile poștale existente. Însă problema s-a împotmolit din cauza că împăratul Nikolai I a interzis facerea de noi drumuri, mai apoi a permis construirea în Basarabia numai a drumurilor indispensabile. Nu erau stabilite nici prestațiile locuitorilor pentru construirea drumurilor, în acest scop fiind create comisii județene. Până la urmă, această însărcinare a rămas nerealizată, deoarece comisiile primeau de la organele de la Petersburg și din cele regionale indicații contradictorii ce se excludeau reciproc. În ședința din 31 mai 1835, Consiliul regional a constatat că prestațiile locuitorilor pentru construirea noilor drumuri nu pot fi stabilite, deoarece comisiile județene create anume în acest scop nu au îndeplinit această însărcinare [3].

Astfel, nu întâmplător, la începutul anilor '60 ai sec. al XIX-lea, odată cu declanșarea reformelor sociale în Imperiul Rus, a apărut și problema lichidării Consiliului regional. La 2 decembrie 1862, în Basarabia, a fost numit, în calitate de guvernator militar, baronul I. O. Velio care, după inspectarea regiunii a adresat un raport împăratului, în care menționa că anterior Consiliul regional prezenta un

organ responsabil de problemele principale ale administrării regiunii Basarabia, iar „în prezent, când fostele lui funcții sunt transferate și executate de către alte organe create potrivit modelului general de administrare a guberniilor, a devenit cu desăvârșire inutil, iar haznaua suferă zădarnice pagube plătind anual celor doi membri permanenți ai Consiliului 1500 de ruble” [4]. Guvernatorul menționa că funcțiile executate de către Consiliul sunt foarte puține și neînsemnate: a) examinarea cererilor locuitorilor de a fi incluși în categoriile privilegiate; b) alcătuirea devizului cheltuielilor efectuate din capitalul de 10% (6% – A.A.) de venituri acordate regiunii, însă această funcție va dispărea în urma intenției de a utiliza cele 10% de venituri în alte scopuri; c) funcțiile de supraveghere de către Consiliu a instituțiilor de tutelă aparțin deja altor instituții. Deși funcțiile Consiliului erau totuși ceva mai numeroase, guvernatorul afirma în concluzie: „Păstrarea Consiliului pentru executarea numai a acestor funcții este nefolositoare” [5]. În dreptul acestei afirmații împăratul Alexandru al II-lea a scris următoarea notă marginală: „Să fie atenționat ministerul de Interne” [6]. Astfel, ideea lichidării Consiliului regional a fost susținută și de către împărat.

Pentru a evidenția lipsirea Consiliului regional și de alte funcții, considerăm necesar să arătăm că la 1 ianuarie 1864 în Rusia a fost realizată reforma administrației locale, fiind introduse instituțiile de zemstvă, iar la 28 octombrie 1868 împăratul a aprobat opinia Consiliului de Stat de a introduce aceste instituții și în administrația Basarabiei [7]. Potrivit reformei, toate problemele legate de administrația locală erau delegate instituțiilor de zemstvă. Introducerea acestei reforme în Basarabia lipsea Consiliul regional de toate funcțiile privitoare la administrația locală.

La sfârșitul anului 1868, autoritățile guvernamentale țariste au început să se ocupe și mai concret de lichidarea Consiliului regional, fapt pe care-l constatăm din scrisoarea guvernatorului general al Novorusiei și Basarabiei P. Koțebu, adresată la 4 noiembrie guvernatorului militar al Basarabiei I. E. Gangardt. La acel timp Basarabia deja era lipsită de dreptul de a utiliza pentru necesitățile regiunii cele 10% (6% – A.A.) din venituri, Consiliului regional rămânându-i doar obligațiunea de a gestiona sumele rămase în numerar și adunarea restanțelor neincasate cu procente din împrumuturile acordate creditorilor. Dar aceste lucrări cu totul neînsemnate, în opinia lui P. Koțebu, puteau fi transmise Direcției regionale sau cancelariei guvernatorului militar. Odată cu adoptarea hotărârii de a introduce în Basarabia instituțiile de zemstvă, toate funcțiile Consiliului legate de admi-

nistrația locală urmau să fie transferate organelor de zemstvă, drept rezultat, afirma P. Koțebu, „existența Consiliului regional devine... de prisos” [8]. În final, guvernatorul general îi recomanda lui I. E. Gangardt „să intervină pe lângă instanțele superioare privitor la lichidarea Consiliului regional și introducerea definitivă în regiunea Basarabiei a instituțiilor generale ale statului și schimbarea denumirii ei în gubernie, iar suma alocată în prezent pentru întreținerea acestei instituții ar putea fi utilizată cu folos pentru necesitățile cancelariei Excelenței voastre” [9], mai rugându-l să-i comunice propria opinie și decizie în această problemă.

Răspunzând la solicitarea lui P. Koțebu, guvernatorul I. E. Gangardt indica în special transmiterea funcțiilor Consiliului regional Comisiei drumurilor și construcțiilor, Comisiei de aprovizionare a locuitorilor cu provizii în anii secetoși. Examinarea devizului prestațiilor locale și repartizarea prestațiilor de drumuri au fost transmise unei instituții create special în anul 1851, construirea noilor drumuri și repararea celor vechi, examinarea planurilor și devizelor cheltuielilor pentru construirea clădirilor orașenești din anul 1844 au fost transmise Comisiei de construcții și drumuri, examinarea contractelor semnate între proprietarii unor orașe și târguri cu comunitățile acestora privitor la obligațiunile reciproce și supravegherea corectitudinii veniturilor și cheltuielilor orașelor au fost transmise Direcției regionale. Drept rezultat, Consiliului i-au mai rămas doar: a) supravegherea încasării ultimelor restanțe din fostele 10 % de venituri acordate anterior Basarabiei, b) examinarea cererilor locuitorilor de transferare în categoriile privilegiate a răzeșilor și mazililor; c) supravegherea organului de tutelă creat în 1834. Pentru a argumenta cât de neînsemnat era volumul lucrărilor executate de către Consiliu, guvernatorul arăta că în anul 1865 el a examinat doar 351 de dosare, în 1866 – 247 dosare, iar în 1867 – 235 dosare. Astfel, I.E. Gangardt considera că din cauza funcțiilor extrem de limitate Consiliul devenea un organ împovărat și propunea lichidarea lui, iar funcțiile rămase să fie transmise, prima – cancelariei guvernatorului militar, cea de a doua – Direcției regionale, iar cea de a treia devenea inutilă din cauza că Organul de tutelă nu necesita supraveghere formală din partea Consiliului, deoarece avea venituri mici și, în plus, urma să dispară odată cu introducerea instituțiilor de zemstvă. Cele 1 500 de ruble alocate pentru întreținerea Consiliului urmau să fie transmise cancelariei guvernatorului militar deoarece erau alocate din harnaua statului [10].

Necesitatea lichidării Consiliului regional era menționată și în darea de seamă a guvernatorului

Basarabiei din anul 1868, considerat „o instituție absolut inutilă rămasă fără funcțiile stabilite, iar demersul meu oficial în această privință este examinat de către instanțele superioare” [11], aceeași opinie fiind expusă și în darea de seamă din anul 1869: „Consiliul regional, inutilitatea căruia de mult este conștientizată, și-a continuat existența și în anul ce s-a scurs, nu numai fără niciun folos, ci cu adevărată daună, în calitate de instanță care împiedică activitatea administrației în unele domenii primind în zădar resursele stabilite pentru întreținere. Urgentarea lichidării Consiliului regional devine o necesitate stringentă” [12]. Propunerile guvernatorului I. E. Gangardt au fost aprobate de ministerul de Interne. Astfel, a fost decisă soarta acestui organ decorativ, potrivit opiniei lui I. E. Gangardt, „aproape necunoscut locuitorilor și care nu prezenta interes pentru nimeni” [13], în cadrul căruia nobilimea locală nu avea nicio influență și păstrarea sau lichidarea lui nu prezenta interes pentru nimeni. Consiliul regional a continuat formal să existe până la 28 octombrie 1873, când a fost lichidat. Potrivit acestei hotărâri, funcția examinării cererilor de transferare în categoria „odnodvoțților” din societatea rusă a tuturor categoriilor privilegiate ale locuitorilor Basarabiei: răzeși, mazili, ruțași, ruțelilor de visterie și de cămară, a fost transferată Direcției guberniale, iar gestionarea rămășițelor fondului celor 10 % din veniturile regionale a fost dată în seama cancelariei guvernatorului civil [14].

A fost anulat și dreptul de a utiliza 10% din veniturile anuale ale regiunii pentru necesitățile locale, procesul fiind declanșat în anul 1849, când împăratul a ordonat ca din suma de 149 469 de ruble, care prezentau 10% din venituri, să fie alocate pentru necesitățile locale numai 50 312 ruble, iar potrivit decretului împăratesc din 8 decembrie 1850, administrația regională era prevenită că începând cu anul 1862, când se împlineau 50 de ani de la includerea Basarabiei în componența Imperiului rus, alocarea banilor pentru necesitățile regiunii va fi anulată și toate veniturile anuale ale Basarabiei vor fi vărsate în harnaua statului. Deci, în perioada anilor 1849–1861 erau alocate pentru necesitățile regiunii nu 10% și nici chiar cele 6% reale, ci numai 50 000 de ruble din veniturile regiunii ceea ce constituia o sumă extrem de mică. Totuși, în anul 1862 alocarea acestei sume a fost păstrată în vigoare până în anul 1868, când potrivit înțelegerii dintre ministerele de Finanțe și cel de Interne, toate veniturile Basarabiei au fost incluse în bugetul statului, iar Consiliul de Stat a confirmat această hotărâre. Sumele achitate de către creditori cu tot cu procente erau vărsate de asemenea în harnaua statului. Toate demersurile guvernatorului mi-

litar I.E. Gangardt, cerințele și protestele Consiliului regional privitor la încălcările legilor emise de către împărații Alexandru I și Nicolai I au fost ignorate de către guvernarea țăriștii [15].

Această decizie a cauzat mari prejudicii regiunii, lipsind-o de posibilitatea finanțării necesităților publice locale. A încetat finanțarea instituțiilor de învățământ. În raportul din anul 1870 a guvernatorului militar generalul I. E. Gangardt, adresat împăratului, se menționa: „Instituțiile de învățământ ale regiunii primeau până în ultimul timp un ajutor considerabil din capitalul de 10% care aparținea regiunii. După transferarea acestui capital în haznaua statului mijloacele (pentru finanțarea instituțiilor de învățământ – A.A.) sunt insuficiente, cu atât mai mult cu cât după lichidarea Serviciului de asistență publică, capitalul donat pentru binefaceri încă nu a fost transferat organelor de zemstvă” [16]. A încetat și finanțarea Bibliotecii publice din Chișinău, fondul de carte al căreia era completat datorită donațiilor, precum și procurate cu cele 285 ruble 71 copeici argint alocate anual din capitalul de 10% [17]. În dările de seamă ale guvernatorului militar al Basarabiei, generalul Gangardt, din anii 1868 și 1869, privitor la Biblioteca publică din Chișinău se menționa aproape identic: „Din păcate, mijloacele (bibliotecii – A.A.) sunt extrem de limitate, iar odată cu transferarea capitalului de 10% în haznaua statului, ele vor înceta să mai existe. De aceea și proiectul înființării pe lângă bibliotecă a Muzeului științelor naturale și a expoziției permanente a obiectelor produse de industria locală a rămas numai sub formă de proiect, pentru realizarea căruia nu sunt mijloacele necesare” [18].

În repetate rânduri a fost abordată și problema lichidării scutirii de serviciul militar obligatoriu a locuitorilor Basarabiei. Potrivit decretului împărațesc din 26 august 1827, dintre toate categoriile sociale contribuabile ale locuitorilor regiunii, erau recrutați în armată numai evreii [19]. Pentru prima dată problema introducerii serviciului militar obligatoriu pentru locuitorii băștinași ai Basarabiei a fost abordată în anul 1847, când împăratul considera just și necesar ca locuitorii băștinași să achite în locul recrutării o taxă bănească asemenea locuitorilor din preajma hotarului din nordul guberniei Arhanghelsk, care plăteau câte 150 de ruble argint pentru fiecare recrut, însărcinând Ministerul de Interne să examineze această indicație. Ultimul a intervenit pe lângă guvernatorul militar al Basarabiei, iar acesta a propus Consiliului regional să examineze propunerea. Direcția financiară a fost însărcinată să prezinte informațiile privitoare la categoriile sociale și la numărul de locuitori scutiți de serviciul militar potrivit legislației ruse

[20]. S-a constatat că erau scutiți de serviciu militar reprezentanții clerului, nobilii de viță și personali, boiernașii, mazilii, ruțașii, cetățenii de onoare, negustorii, mic-burghezii creștini, persoanele cu diverse profesii din rândurile evreilor, cetățenii străini și coloniștii. În total 387 273 de suflete. Potrivit legislației ruse, erau supuse serviciului militar categoriile sociale contribuabile, inclusiv orășenii, țărani de stat și toate celelalte categorii de țărani.

Examinând problema la 22 ianuarie 1847, Consiliul regional a informat guvernatorul militar că introducerea serviciului militar obligatoriu în Basarabia, care este o regiune de frontieră, va provoca fuga locuitorilor peste hotare, deoarece ei nu doresc să se dezică de vechiul mod de trai din Moldova, beneficiind de vechile scutiri și privilegii, iar impozitele, dările și prestațiile îi împovărează într-atât, încât mulți dintre ei deja au solicitat permisiunea de a se strămuta cu traiul în provinciile transcaucaziene. Cu toate acestea, Consiliul recomanda ca pentru toți locuitorii Basarabiei care nu sunt scutiți de serviciul militar, recrutarea în natură să fie înlocuită cu plata unei taxe în mărime de 150 de ruble argint pentru fiecare recrut și solicita guvernatorului militar să ceară instanțelor superioare scutirea de serviciul militar a boiernașilor și mazililor, deoarece ei provin din rândurile vechii nobilimi a Moldovei [21]. Aceste argumente au silit autoritățile țariste să abandoneze intenția de a introduce serviciul militar obligatoriu în Basarabia.

Problema a fost reluată la începutul războiului ruso-turc din anii 1853–1856, când țarismul avea mare nevoie de resurse financiare suplimentare pentru a purta războiul. La 15 iulie 1853 guvernatorul general al Novorusiei și Basarabiei, M.S. Voronțov, a solicitat opinia guvernatorului militar al Basarabiei, P. I. Fiodorov, privitor la intenția guvernaților țăriști de a introduce și în Basarabia serviciul militar obligatoriu, evocând propunerea Comitetului de recrutare de a înlocui recrutarea în natură cu plata unei taxe de 150 de ruble pentru fiecare recrut. În raportul din 15 septembrie 1853, P. I. Fiodorov menționa, pe de o parte, că substituirea recrutării naturale cu achitarea taxei bănești va fi întâmpinată de către locuitori „ca o deosebită milostivire din partea guvernului”, iar pe de altă parte, expunea un lung șir de cauze care nu permit introducerea serviciului militar obligatoriu în Basarabia. El menționa multiplele obligațiuni impuse locuitorilor regiunii, care în alte gubernii nu existau, cum ar fi: încartiruirea unui mare număr de trupe dislocate permanent în regiune și a celor aflate în trecere spre Principate în timpul războiului; aprovizionarea lor cu mijloace de transport, cu lemne pentru încălzire, atât a celor încartiruiți în casele locuitorilor,

cât și a celor care se aflau în taberele militare; alcătuirea convoiului militar pentru transportarea în urma armatei a proviziilor, în acest scop fiind furnizate pentru o plată neînsemnată 5 251 de care, însoțite de 4 670 de pahonți, obligați să însoțească permanent armata; patrularea drumului și podurilor de-a lungul frontierei pe o distanță mai mare de 1 000 de km, care devine extrem de împovărătoare în anii secetoși, secetele fiind destul de frecvente în sudul regiunii; epidemia de holeră care continua să bântuie, epizotțiile din cauza cărora anual pierde un mare număr de vite, iar în unul dintre anii trecuți au pierit 240 000 de vite. De aceea, el propunea „de a amâna introducerea recrutării locuitorilor Basarabiei atât în natură, cât și plata taxei bănești până când bunăstarea lor se va îmbunătăți și le va permite să suporte recrutările fără o împovărare simțitoare” [22]. El propunea introducerea serviciului militar pentru orașeni, numărul cărora crescuse considerabil după anexarea Basarabiei de către Rusia, mulți dintre ei fiind fugari din guberniile ruse, afirmând că „nu numai că e posibil, dar și trebuie impuși la serviciul militar”, sperând că această măsură, dacă nu va pune capăt, atunci cel puțin va micșora numărul vagabonzilor fugari din guberniile ruse, care complică nespuse de mult activitatea organelor polițienești și va înlesni totodată strămutarea cu traiul în orașe a țăranilor locali care abandonau activitatea agricolă, fapt considerat de către guvern mai folositor. Împăratul a confirmat opinia lui P. I. Fiodorov, scutindu-i de serviciul militar pe toți locuitorii regiunii cu excepția evreilor [23].

Această problemă fusese abordată și în anul 1860, când Consiliul de Stat a examinat jurnalul de recrutare înaintat, la indicația împăratului, de către șeful secției a doua a Cancelariei împărătești, D. N. Bludov, privitor la intenția de a introduce recrutarea și în regiunea Basarabiei. La solicitarea ministerului de Interne guvernatorul general a poruncit, la 15 iulie 1860, guvernatorului militar să examineze problema în raport cu circumstanțele locale din Basarabia și să-i expună opinia [24]. Ultimul a raportat la 30 august 1860 că recrutarea locuitorilor în natură o consideră „extrem de inconvenabilă”, afirmând că această măsură va provoca fuga locuitorilor în Moldova pentru a se eschiva de la serviciul militar, „iar recrutarea poate fi începută nu înainte de adoptarea statutului militar în Principatele Unite Moldova și Țara Românească, care se afla în proces de elaborare și nu în alt mod decât în corelație cu acest statut” [25], avându-se în vedere necesitatea de a nu-i pune pe locuitorii regiunii într-o situație defavorabilă în comparație cu locuitorii Principatelor Unite. P. I. Fiodorov considera că și substituirea recrutării în natura cu plata taxei

de 150 de lei pentru fiecare recruta este imposibilă din cauza stării dezastruoase a locuitorilor cauzată de ultimii doi ani neroditori, de distrugerea plantelor de lăcuste, pieirea a 100 500 de bovine, a 1 400 de cai și a 22 000 de ovine în urma lipsei furajului și a epizotțiilor. Cea mai mare parte a locuitorilor neavând produse alimentare în iarna, primăvara și parțial în vara anului curent au fost aprovizionați cu provizii din magazinele de rezervă. În atare situație plata taxei bănești va deveni pentru ei insuportabil de împovărătoare, iar pentru ameliorarea stării locuitorilor sunt necesari cel puțin trei ani [26].

De data aceasta a apărut și factorul extern. Au fost solicitate informații și de la consulul rus de la Iași, privitor la serviciul militar în Principate, care a comunicat că, potrivit convenției din 19 august 1858, până în prezent recrutarea în natură nu a fost înlocuită cu plata taxei bănești și peste fiecare șase ani sunt recrutați câte 20 de recruți de la fiecare mie de locuitori de sex masculin, iar în prezent în ambele Principate este în curs de elaborare un statut militar și de recrutare uniform [27]. Autoritățile țariste, analizând toate aceste circumstanțe, au concluzionat că „introducerea modului rus de recrutare în Basarabia va fi cu mult mai împovărător decât cel din Moldova”. Din aceste cauze introducerea serviciului în Basarabia a fost iarăși amânat [28], fiind introdus în regiune în anul 1874, odată cu transformarea Basarabiei în gubernie.

Unul dintre aspectele specifice ale Basarabiei în cadrul sistemului administrativ imperial rus consta în păstrarea în vigoare a legislației civile locale. Lucrările comisei create în anul 1818 au luat sfârșit după traducerea în limba rusă, în anul 1831, a Hexabiblului lui Constantin Armenopol, a codului de legi a lui Andronache Donici, publicat în anul 1814 în Moldova, și a Sobornicescului hrisov al domnului Constantin Mavrcordat din anul 1785, câte două exemplare ale cărora au fost trimise, în noiembrie 1831, Senatului de la Petersburg pentru a fi utilizate la judecarea litigiilor civile trimise în apel de la Judecătoria regională a Basarabiei. Astfel, aceste coduri de legi au devenit oficiale fără adoptarea unui act legislativ special [29].

Trebuie de menționat însă că pe parcursul anilor 1828–1868 legislația civilă rusă încetase de a mai fi un drept subsidiar al legilor și obiceiurilor locale, deoarece era larg utilizată în paralel cu legislația civilă locală care în mare măsură era ignorată de către judecători. Unele legi civile locale erau anulate oficial. Din sistemul legislativ autohton au fost excluse toate cazurile care vizau problemele financiare, imobiliare, ipotecare, creanțe, moștenire, cazurile de faliment etc. Începând cu 11 octombrie 1828 fuseseră ajustate

la legislația rusă toate cazurile de creanță [30], din 8 mai 1830 cazurile de faliment [31], din 12 septembrie 1832 – cele privind aplicarea ratei dobânzii [32], din 10 iunie 1836 – de vindere-cumpărare a moșiilor [33], tranzacțiile imobiliare fiind ajustate la legislația rusă sub pretextul lipsei prevederilor în dreptul civil local. A fost limitată drastic legislația locală în județe după adoptarea Regulamentului despre țărani din 24 ianuarie 1834 [34].

Întrucât legislația civilă locală a rămas în vigoare, iar unele legi erau învechite, nobilimea locală s-a văzut silită să înainteze în mod oficial autorităților guvernamentale de la Petersburg propuneri de a sistematiza legislația locală și de a înlătura contrazicerile și legile depășite care nu mai puteau fi utilizate la judecarea litigiilor civile. Toate demersurile au fost lăsate însă fără răspuns [35]. În baza hotărârii nobilimii basarabene din 26 aprilie 1863, de a permite utilizarea limbii române în sistemul judiciar și de a sistematiza legislația locală, la 25 septembrie același an, mareșalul nobilimii Basarabiei Cantacuzino a adresat un memoriu ministerului de Interne, la care era anexată scrisoarea guvernatorului general al Novorusiei și Basarabiei P. E. Koțebu, în care era expusă propunerea „de a reforma sistemul judiciar și de a utiliza în judecătoriile regiunii nu numai a limbii ruse, ci și a limbii moldovenești (română – A.A.)” [36]. După cum se sublinia în scrisoare, „guvernatorul consideră din partea sa folositor ca în viitoarea procedură judiciară a regiunii Basarabia măcar în judecătoriile județelor care sunt populate preponderant de moldoveni (Chișinău, Orhei, Iași, Soroca și parțial Hotin și Bender) să fie incluși cel puțin câte un membru care să cunoască limba moldovenească și, în egală măsură, avocați care cunosc această limbă” [37].

Dar împotriva acestor propuneri s-a pronunțat guvernatorul militar al Basarabiei I. O. Velio. Acesta considera limba română nedevelopată sub aspect gramatical, nemaivorbind de cel juridic, iar introducerea ei în justiție ar necesita o muncă enormă de traducere a legilor ruse în limba moldovenească, adăugând că această propunere a fost adoptată la adunarea nobilimii cu majoritatea unui singur vot și conchidea că „recunoașterea oficială a acestei hotărâri va fi cu mult mai dăunătoare decât folositoare” [38]. El propunea introducerea în componența judecătoriilor a câte doi traducători de limbă română. Referitor la legile locale Velio considera necesară sistematizarea lor de către juriștii chișinăuieni care, potrivit opiniei sale, deja conveniseră: a) de a sistematiza legile locale potrivit ordinii prevăzute în vol. X al Codului de legi rus; b) de a înlătura contrazicerile din legi; c)

de a redacta legile care conțin neclarități și permit diferite interpretări, călăuzindu-se de interpretarea Senatului; d) de a exclude legile învechite [39].

Examinând opinia guvernatorului militar I. O. Velio, guvernatorul general al Novorusiei și Basarabiei, P. E. Koțebu, s-a adresat personal, la 30 iunie 1864, Secretarului de Stat al Rusiei privitor la cerințele adunării nobilimii Basarabiei din 2 aprilie 1863, cerând utilizarea limbii române în justiție. El considera că „de vreme ce judecătorul de pace cel mai des judeca litigiile dintre persoanele care fac parte din categoria cea mai de jos și cea mai săracă, care în majoritatea sa nu cunoaște limba rusă, cunoașterea limbii moldovenești nu numai că ar constitui o condiție importantă pentru deținerea postului de judecător de pace, ci mai este necesar de a permite expunerea sentințelor în limbile moldovenească și rusă, deoarece scrierea hotărârilor și sentințelor... numai în limba rusă poate insufla neîncrederea părților litigante față de judecătorul de pace” [40]. Pentru inculpat, considera el, este important ca să fie înțeles măcar de o parte dintre judecători fără traducere, în caz contrar va apărea neîncrederea lor față de judecată și această neîncredere se va răspândi în popor. El era de acord cu propunerea numirii a câte doi traducători numai în judecătoriile de circumscriptie, dar insista ca judecătorii de pace din Basarabia să cunoască limbile rusă și moldovenească, iar în judecătoriile de pace și în congresele judiciare de apel să fie utilizate ambele limbi. El susținea necesitatea selectării și sistematizării legislației locale, precum și introducerea ei în componența legislației ruse, însă într-un asemenea mod, ca să nu fie încălcat privilegiul dăruit Basarabiei de a utiliza în judecată și pedeapsă legile și obiceiurile de care ea se folosea până la alipirea ei la Rusia [41].

Problema sistematizării legislației locale a rămas nerezolvată, în consecință, la adunarea de realegere a mareșalului regional al nobilimii din Basarabia din anul 1866 a fost adoptată hotărârea de a crea un comitet special pentru sistematizarea legislației locale și de a interveni pe lângă ministerul Justiției cu propunerea de a include în acest comitet un funcționar din partea acestui minister, a juristului Dulukovski din partea Judecătoriei regionale civile și a juristului Kula de la Judecătoria comercială a Basarabiei, și de a aloca 5 000 de ruble din partea nobilimii pentru susținerea lucrărilor comitetului. Noul guvernator militar al Basarabiei, P. Antonovici, considera această hotărâre drept una dintre cele mai folositoare regiunii și scopurilor guvernului, ca acele legi care nu mai corespund necesităților timpului și legislației ruse să fie înlăturate, iar cele care vor rămâne în vigoare să fie incluse în Codul de legi al Imperiului Rus, așa cum s-a procedat

cu legislația Letoniei când a fost publicată prima ediție a Codului de legi ruse, iar codurile de legi ale lui Constantin Armenopulo și Andronache Donici să fie înlăturate [42]. Acest demers al nobilimii basarabene, aprobat de către guvernatorul general al Novorusiei și Basarabiei, P.E. Koțebu, a fost examinat și aprobat de către ministerele de Interne, de Justiție, de Finanțe și Consiliul de Stat, fiind trimis pentru aprobare Cancelariei împărătești care, la 13 mai 1867 l-a respins sub pretextul că în anii 1817–1830 în Basarabia a activat o asemenea comisie, lucrările căreia sau dovedit a fi nereușite [43].

Problema a rămas în continuare nerezolvată. Se apropia însă termenul introducerii reformei judiciare în Basarabia. Autoritățile de la Petersburg l-au însărcinat pe inspectorul Circumscripției din Odesa, senatorul S. N. Șahmatov, să inspecteze organele juridice ale Basarabiei. În timpul inspectării a fost abordată și problema sistematizării legislației locale. În raportul despre starea regiunii din anul 1868 adresat împăratului, I. E. Gangardt menționa că inspectorul S. N. Șahmatov l-a însărcinat să creeze o comisie și să-i atragă la aceste lucrări pe cei mai buni juriști locali [44]. Comisia organizată sub președinția guvernatorului militar a alcătuit următorul plan de lucru aprobat de către consilierul de taină S. N. Șahmatov: 1) De a stabili care dintre legile locale trebuie înlăturate în întregime ca fiind învechite și necorespunzătoare legislației ruse. 2) De a stabili legile care trebuie păstrate și de a le sistematiza în corespundere cu compartimentele volumului X al Codului de legi ruse. 3) Legile păstrate să fie confruntate cu legile similare ruse și redactate în corespundere cu legislația rusă, stabilind în care anume articol al legii ruse să fie incluse sau anexate. 4) Proiectul finalizat urma să fie trimis prin intermediul inspectorului Circumscripției juridice din Odesa secției a doua a Cancelariei împărătești. În decurs de trei luni toate lucrările au fost realizate. Legile învechite au fost înlăturate, cele păstrate în vigoare au fost sistematizate în corespundere cu conținutul volumului X al Codului de legi ruse, iar doctorul în drept A. N. Egunov le-a publicat din cont propriu într-o lucrare cu denumirea *Legile civile ale Basarabiei* [45]. Mai rămânea doar ca S. N. Șahmatov să prezinte legile sistematizate Cancelariei împărătești. Ultimul a întreprins un demers către autoritățile de la Petersburg, pe care l-au examinat ministerele de Interne, Justiție, Consiliul de Stat și Cancelaria împărătească, dar nu a fost acceptat sub pretextul că anterior o asemenea cerință a nobilimii Basarabiei fusese respinsă [46]. Astfel, deși problema sistematizării era practic rezolvată, autoritățile guverna-

mentale centrale au amânat aprobarea ei pentru un timp neprecizat.

A început să fie abordată și problema transformării Basarabiei din regiune în gubernie, în conformitate cu regulile statale generale. Mai întâi, prin decretul Senatului din 2 iulie 1865 Direcția regională a fost redenumită în Direcție gubernială [47]. Potrivit lui P. Koțebu, „încă în anul 1865 în ministerul de Interne a apărut ideea de a schimba denumirea regiunii Basarabia în gubernie potrivit regulilor generale” [48], însă ea a fost amânată până la reglementarea definitivă a relațiilor agrare și introducerea reformelor locale de zemstvă și judecătorești. În luna decembrie 1868 P. Koțebu a înaintat ministerului de Interne propunerea de a înlocui denumirea de „regiune” cu cea de „gubernie”, potrivit denumirii centrului gubernial, adică în loc de regiunea Basarabia – gubernia Chișinăului. P. Koțebu, solicitând opinia guvernatorului militar I. E. Gangardt, considera necesar de a păstra denumirea de gubernie a Basarabiei, cum s-a procedat în cazul denumirilor guberniilor baltice Curlanda, Liflanda și Estlanda, recomandându-i să înainteze propunerea Consiliului de Stat [49].

I. E. Gangardt în răspunsul său menționa lipsirea Basarabiei de privilegiul utilizării în administrație a limbii moldovenești și înlocuirea ei cu limba rusă, limitarea utilizării legilor și obiceiurilor civile locale și introducerea unor legi civile ruse, iar păstrarea în vigoare a unor legi civile și scutirea locuitorilor de serviciul militar nu pot constitui obstacole pentru schimbarea denumirii de regiune în gubernie, deoarece și în regiunile baltice sunt în vigoare unele legi locale, iar în Rusia sunt și alte populații, județe și gubernii, îndeosebi în Siberia, locuitorii cărora erau scutiți de serviciul militar. Concluzia era următoarea: „Astfel, din unghiul de vedere al particularităților locale, eu nu văd nicio piedică pentru a numi regiunea Basarabia gubernie, care în esență a și devenit gubernie, deoarece în domeniul administrării nu se deosebesc cu nimic de celelalte gubernii ruse” [50]. Însă recomanda păstrarea denumirii Basarabia care era bine cunoscută în Rusia, iar centrul regional Chișinău era foarte slab cunoscut. Prin decret imperial din 28 octombrie 1873, Basarabia a fost transformată în gubernie, fiindu-i păstrată vechea denumire.

În concluzie putem afirma că în perioada anilor 1828–1868 politica promovată de către guvernul rus urmând consolidarea pozițiilor țarismului în Basarabia, integrarea definitivă a regiunii în structurile economice, politice, administrative și sociale ale Imperiului Rus și transformarea ei în gubernie, fiind anulate ultimele particularități și privilegii acordate Basarabiei.

BIBLIOGRAFIE

1. Zashhuk A. Materialy dlja geografii i statistiki Ros-sii sobrannye oficerami general'nogo shtaba. Bessarabskaja oblast' chast' II-ja, Sankt Peterburg, 1862, s. 4.
2. ANRM, F. 3, inv. 1, d. 1198, f. 41; F. 6, inv. 1, d. 9, f.593 - 594; inv. 2, d. 371, f. 1-1 v, 247v – 249v.
3. ANRM, F. 2, inv. 1, d. 2206, f. 1-19v.
4. ANRM, F. 1263, inv. 692, d. 3039, f. 253-253v.
5. ANRM, F. 1263, inv. 692, d. 3039, f. 253-253v.
6. ANRM, F. 2, inv. 1, d. 7573, f. 76.
7. ANRM, F. 2, inv.1, d. 8010, f. 3-3v.
8. ANRM, F. 2, inv. 1, d. 7968, f. 2-2v.
9. ANRM, F. 2, inv. 1, d. 7968, f. 2v-3.
10. ANRM, F. 2, inv. 1, d. 7968, f. 8v.
11. ANRM, F. 1281, inv. 7, d. 50, f. 63 v-64.
12. ANRM, F. 1281, inv. 6, d. 72 „a”, f. 30-30 v.
13. ANRM, F. 2, inv. 1, d. 7879, f. 12.
14. Comisiunea arhivelor din Basarabia... vol. 2, 1902, p. 60-6. Polnoe sobranie zakonov Rossijskoj imperii, № 52721 (în continuare – PSZRI).
15. ANRM, F. 3, inv. 2, d. 1044, f. 79-83 v.
16. ANRM, F. 1284, inv. 67, d. 302, f. 20-20 v.
17. ANRM, F. 1263, inv. 534, d. 1938, f. 548.
18. ANRM, F. 1281, inv. 6, d.72 „a”, f. 25; inv. 7, d. 50, f. 50-50v.
19. ANRM, F. 6, inv. 2, d.227, f. 4.
20. ANRM, F. 3, inv. 2, d 393, f. 1 v-2.
21. ANRM, F. 3, inv. 2, d. 393, f. 8v, 9, 10-13 v.
22. ANRM, F. 3, inv. 2, d. 763, f. 6-7.
23. ANRM, F. 3, inv. 2, d. 763, f. 7-7 v.
24. ANRM, F. 3, inv. 2, d. 763, f. 5-5 v.
25. ANRM, F. 3, inv. 2, d. 763, f. 11-11v.
26. ANRM, F. 3, inv. 2, d. 763, f. 11-12 v.
27. ANRM, F. 3, inv. 2, d. 763, f. 10-10 v.
28. ANRM, F. 3, inv. 2, d. 763, f. 28v-29.
29. ANRM, F. 3, inv. 2, d. 819, f. 620; F. 1281, inv. 6, d. 72 „a”, f. 34v.
30. PSZRI, Sobranie vtoroe, t. III, nr: 2334, SPb., 1929, s. 895.
31. PSZRI, t. VI, nr: 4691, СПб., 1831, p. 672.
32. PSZRI, t. VII, nr: 5598, СПб., 1833, p. 593.
33. PSZRI, t. XI, nr: 9289, СПб., 1837, p. 681.
34. PSZRI, t. IX, nr: 6739, СПб., 1835, p. 79
35. ANRM, F. 1281, inv. 6, d. 72 „a”, f. 34v-35.
36. Kustrjabova S., Zaharija S. Pozicija pravovedov i obshhestvennosti Bessarabii po voprosu statusa mestnyh zakonov i moldavskogo jazyka v sudah oblasti. În: Zakon i zhizn', nr. 3, 2002, s. 40.
37. ANRM, F. 1281, inv. 7, d. 50, f. 62 v-63.
38. ANRM, F. 1281, inv. 7, d. 50, f. 62 v-63.
39. ANRM, F. 1281, inv. 7, d. 50, f. 62 v-63, p. 41.
40. ANRM, F. 1281, inv. 7, d. 50, f. 62 v-63, p. 41.
41. ANRM, F. 1281, inv. 7, d. 50, f. 62 v-63, p. 42.
42. ANRM, F. 2, inv. 1, d. 7876, f. 3 v-4.
43. Kustreabova S., Zaharia S., op. cit., p. 43.
44. ANRM, F. 1281, inv. 7, d. 50, f. 62 v-63.
45. Ibidem, inv. 6, d. 72 „a”, 30 v, 35-37; ANRM Egu-nov. Mestnye grazhdanske zakony Bessarabii. Spb, 1881.
46. Kustrjabova S., Zaharija S. op. cit., p. 43.
47. Halippa I. Osnovnye istoricheskie dannye o Besa-rabii. În: Trudy bessarabskoj gubernskoj uchenoj komissii, tom II, Kishinev, 1902, s. 83.
48. ANRM, F. 2, inv. 1, d. 7879, f. 9.
49. ANRM, F. 2, inv. 1, d. 7879, f. 9-10.
50. ANRM, F. 2, inv. 1, d. 7879, f. 13.

Andrei Mudrea. *Motiv biblic*. 1991, t. m. p. 100 × 120 cm